

גנת חמד

דרוש ה'

בראשית רבה פרשה מ"ד יד

"וַיֹּאמֶר: ה' אֱלֹהִים בְּמָה אֲדַע פִּי אִירְשְׁנָה?"
(בראשית ט"ו ח) – רבי חנינא ברבי חנינא אמר: לא
קָוֵרָא תְּגַר, אֶלָּא אֶמֶר לוֹ בְּאִיזוֹ זְכוּת. אָמַר לוֹ:
בַּפְּרוֹת שְׂאֵנֵי גוֹתוֹ לְפָנֶיהָ.

**"וַיֹּאמֶר אֵלָיו: קַחָה לִּי עֵגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז
מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ" – הָרָאָה לוֹ שְׁלֹשָׁה מֵינֵי
פָּרִים וְשְׁלֹשָׁה מֵינֵי שְׂעִירִים וְשְׁלֹשָׁה מֵינֵי אֵילִים.**

**"וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה" – רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאֵי
וְרַבְּנָן, רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאֵי אוֹמֵר כָּל הַפְּרוֹת
הָרָאָה לוֹ וְעֵשִׂירִית הָאֵיפָה לֹא הָרָאָה לוֹ, וְרַבְּנָן
אָמְרֵי אַף עֵשִׂירִית הָאֵיפָה הָרָאָה לוֹ.**

וצריך ביאור, מאיזה טעם פליגי רבי שמעון בר יוחאי
ורבנן אם הראה לו גם עשירית האיפה, שהוא מעשה
המנחות. וגם עיקר הענין דהראה הקדוש ברוך הוא
לאברהם מעשה הקרבנות, יש להבין בטעמו של דבר.

והנראה בזה לבאר בהקדם ביאור מדרש תנחומא
בפרשת לך לך: רבי לוי אומר נסיון הראשון פנסיון
האחרון – נסיון הראשון ב"לך לך מארצך", נסיון
האחרון ב"לך לך אל ארץ המרה". ורבים תמהו, מאי
דמיון הוא נסיון האחרון לשחוט בן יחידו שנולד לו
למאה שנה, לנסיון הראשון של לך מארצך, הא
איתא במדרש רבה ובפירושו רש"י: "לך לך" –
להנאתך ולטובתך, ואם כן אין הנסיון כל כך גדול,
ומאי דמיון הוא לנסיון של עקידה?

ויבואר על פי היסוד המוסד, שמתנאי קיום המצוות
שיעשה אדם המצוה לשם שמים. ואם כן, מצוה שיש
בה הנאת הגוף קשה לאדם קיום המצוה בטהרת
המחשבה, שצריך לגרש מחשבת הנאה גופניות
ולכוון לשם שמים בלבד.

וכבר אמרו שמצות צום יום הכיפורים ומצות עונג
שבת, לא הרי זה כהרי זה – בפועל, קיום מצות יום
הכיפורים קשה יותר ממצות עונג שבת, ובטהרת
המחשבה לשם שמים מצות עונג שבת קשה יותר.
וזה שאמרו חז"ל (ביצה ט"ו): "זכור את יום השבת
לקדשו" (שמות כ"ז) – זכרהו מאחר שבא להשכיחו.

רוצה לומר: כיון שיש במצות עונג שבת הנאה לגוף,
בקל לשכוח את קדושת המצוה ולכוון להנאה. על כן
הזהירה התורה שישתדל להתחזק ולזכור את יום
השבת, שיכוון רק לשם קדושת השבת ולקיים
המצוה של "וקראת לשבת עונג" לשם שמים בלבד.

וזה יש לכוון בפירוש הכתוב (דברים י"ב כג) "רק תִּזְקַק
לְבִלְתִּי אֶכּוֹל הַדָּם", דלמאי צריך חיזוק באיסור
אכילת דם? ועל פי האמור יש לומר שאחרי שנפשו
של אדם קצה באכילת דם, ובקל לכוון מה שפורש
מאכילת דם שהוא מחמת הטבע האנושי. ובאמת
צריך אדם לקיים מצוות התורה אפילו מה שמחייב
השכל והטבע של אדם רק בשביל חוק וגזירת המלך
לקיום מצות ה'. לזה הזהירה התורה "רק חזק לבלתי
אכול הדם", דהיינו שיתחזק לכוון מה שפורש לבלתי
אכול דם רק בשביל קיום המצוה בלבד.

ובזה מובן כוונת הגמרא (בבא מציעא סא): "אלמלא
העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה
שאינן מטמאין בשרצים, דיי". ופריך: מי נפיש
אגרייהו טפי מריבית ומציצית וממשקלות? ומשני
משום דטפי מאיסי למכלינהו. ותמהו רבים: הא
אדרבה, כיון דמאיסי למיכלינהו, אין הדבר גדול מה
שאינן מטמאין בשרצים! ויש לומר הכוונה דזה
שמשני הגמרא, דהא טפי מאיסי למכלינהו, ומכל
מקום פירשו מאכילת שרצים רק בשביל החוק וקיום
המצוה, ולא מטעם השכל ומחמת שמאוס
לאכול, משום הכי נפיש אגרייהו טפי.

וזה ביאור המדרש תנחומא, שנסיון הראשון של "לך
לך מארצך", כיון שהיה בזה הנאה גדולה – הבטחת
בנים וגידול השם, הכתוב העיד עליו "וילך אברם
כאשר דבר אליו ה'", היינו שלא היה במחשבתו שום
הנאה עצמית כלל, רק הלך לקיים מצות ה' בלבד.

וכדאיתא במדרש: באברהם נאמר "וְזָכַרְתָּ עִמּוֹ
הַבְּרִית" (נחמיה ט' ח), ובדוד נאמר "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי"
(תהילים ק"ט כב). וכתב האה"ש שדוד הוצרך לעשות
להיצר הרע חלל, היינו לפרוש מדבר שיש בו הנאה
לגוף, שלכו לא היה נכון בקרבו שיכוון לשם שמים.
ואברהם הגיע למדרגה נשגבה, שגם בעשותו מצוה
שיש בה הנאת הגוף כרת ברית עם היצר הרע, והיה
ביכולתו להפשיט מחשבתו מכל הנאה עצמית, ועשה
מעשיו רק לקיום מצות ה' בלבד.

ולפי זה הנסיון הראשון של לך לך מארצך היה גדול
מאד בטהרת המחשבה, ונסיון האחרון שהיה דבר

כשהוציאוהו לרבי עקיבא להריגה היה מתכוין לקבל עליו מלכות שמים באהבה, ואמר: כל ימי הייתי מצטער ואמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו. ורבים תמהו: מה ראה רבי עקיבא דווקא להצטער על מצות קידוש ה' ומסירת נפש יותר מכולם?

ועל פי האמור יש לומר שכל ישראל יש להם מורשת אבות הכח של מסירת נפש וקידוש השם, כמו שמסרו נפשם של האבות הקדושים על קדושת השם – אברהם בכבשן האש ויצחק בעקידה, והם הוריקו בעורקי לבבינו הכח הזה, עד שראינו שכמה וכמה עקידות רחמנא ליצלן היה בישראל. וזה הכל מהירושה של אבותינו הקדושים, שמעשה אבות סימן לבנים, והורישו הכוחות הקדושות לבניהם אחריהם מורשת עולם. ועל כן אין צריך איש ישראל להצטער וליגע עצמו על מצות קידוש השם. רק רבי עקיבא שהיה בן גרים ולא היה לו הכח של מסירת נפש וקידוש השם בירושה ממורשת אבות, היה צריך להצטער וליגע עצמו בזה, ואמר כל ימי הייתי מצטער וכו'.

והנה בענין זה יש לומר פרפרת בהמעשה של יעקב ויוסף, שאמר יעקב "פִּי אֶרְדֵּ אֶל בְּנֵי אָבִל שְׂאוּלָה" (בראשית ל"ז לה). ובמדרש רבה פרשת וישב אמרו חז"ל שאולה זה הגיהנם שנקרא שאול. ואינו מובן החרדה גדולה של יעקב, שעל ידי שנטרף יוסף ירד לגיהנם. ובמדרש רבה שם איתא על הפסוק "וַיֵּרֶד יְהוֹנָדָה מֵאֵת אֶחָיו" (בראשית ל"ח א) – מלמד שהורידוהו מגדולתו, ואינו מובן מה ענין מכירת יוסף לגדולת יהודה. ויעקב אמר לפני מותו "יְהוֹנָדָה, אֶתָּה יוֹדֵף אֶחָיִף" (בראשית מ"ט ח), שיחזירוהו לגדולתו, ומה הוא הענין בזה?

ויובן כל זה על פי הגמרא (פסחים ט). דאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין, והיכא דשכיח הזיקא שאני, שנאמר (שמואל א ט"ז ב) "וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶּךָ, וְשָׁמַע שְׂאוּל וַתִּרְגְּזֵנִי". והקשו המפרשים: היאך מוכח דשכיח הזיקא שאני, הא יש לומר דמשום הכי היה שמואל ירא משאול אף שהיה שליח מצוה, משום דבעל בחירה שאני! ותירצו דשאוּל שהיה מלך לא חשוב בעל בחירה כלל, וכמו שכתוב "לב מלכים ושרים ביד ה'".

ואיתא בגמרא שם, שהבודק חמץ וגם נאבד לו מחט, ונתכוון לחפש את המחט, ואם כן עושה המצוה של בדיקת חמץ שלא לשמה, חשוב כלשמה, והוא בכלל שלוחי מצוה אינן ניזוקין, ומביא שם מהא דתניא "הרי סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני, הרי זה צדיק גמור". יעוין שם.

והנה יש להתבונן על יוסף שהיה שליח מצוה, שהלך לקיים מצות כיבוד אב, שנאמר (בראשית ל"ד יד) "לֵךְ נָא רְאֵה אֵת שְׁלוֹם אֶחָיִף וְאֵת שְׁלוֹם הָצֹאן, וַתִּשְׁבְּנֵי דְבָרְךָ". והיאך ניזוק – הא שלוחי מצוה אינן ניזוקין. ומה זה

של צער לשחוט בן יחידו היה נסיון גדול בשביל קיום המצוה בפועל. וזה שאמר רבי לוי בתנחומא שם, דנסיון הראשון כנסיון האחרון, היינו שלא הרי זה כהרי זה – בטהרת המחשבה היה יותר קשה נסיון הראשון, ובקיום בפועל היה יותר קשה נסיון האחרון, ושקולים הם.

והנה בגמרא (בבא בתרא י:) אמרו "תְּסֻד לְאוּמִים תְּסֻאָת" (משלי י"ד לד) – כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו. ופריך מהא דתניא: האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בני הרי זה צדיק גמור, ומשני: כאן בישראל, כאן בעובד כוכבים. וצריך טעם והסבר של החילוק בין ישראל לעובד כוכבים.

ויבאר על פי מה שכתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות גירושין הלכה כ') בגט מעושה בישראל כשר. ובקרבן כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. משום שרצון הפנימי של איש ישראל לעשות המצוה ברצון גמור, וזה הכח והרצון הקודש הורישו לנו אבותינו, והוריקו בעורקי לבבינו רצון פנימי טהור לעשות מצות ה' ברצון גמור, וכמאמר חז"ל "רצונינו לעשות רצונך". ומשום הכי אם בית דין של ישראל כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, אין זה אונס אלא רצון גמור, דהכפייה הוא רק על המעשה, אבל הרצון והמחשבה יש לנו מורשה מורשת אבות רצון פנימי טהור.

ומזה הטעם אמרו חז"ל יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, דמשום הפניה של שלא לשמה לא גרע מכפיית בית דין על המעשה, ומשום הכי נחשב אחר המעשה כמו שעושה ברצון גמור. והוא הדין אחר שעושה המצוה אף שלא לשמה נחשב כעושה לשמה, בשביל המחשבה הטהורה הטמון בלב איש ישראל ממורשת אבות לעשות כל מצוות לשם שמים. וכמו שהגיע אברהם למדרגה הנשגבה שכרת ברית עם היצר הרע לעשות כל מעשיו לשם שמים גמור, וכמו שהעיד עליו הכתוב בנסיון של לך לך מארצך "וילך אברם כאשר דבר אליו ה'", ולא בשביל מחשבה עצמית כלל. וזה הכח של טהרת המחשבה הורישו לנו אבותינו מורשה, עד שאחר המעשה אף שהיה שלא לשמה, הרי זה כלשמה.

ולפי זה ניחא שפיר הא דמשני הגמרא (בבא בתרא שם) כאן בישראל כאן בעובד כוכבים, דהא שאמרו "הרי סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני" הוא צדיק גמור, הוא רק בישראל שיש לו מורשת אבות ונחשב המצוה אחר המעשה אף שעושה שלא לשמה כלשמה, אבל לא בעובדי כוכבים שאין להם הירושה של מחשבה טהורה לכוון המצוה לשם שמים. ומשום הכי אמרו חז"ל שם שהצדקה וחסד שאומות העולם עושין כדי להתגדל בהן, הוא בכלל "תְּסֻד לְאוּמִים תְּסֻאָת".

ועל דרך זה יש להבין מה שאמרו חז"ל (ברכות סא:)

שְׁהֶעֱלָה אֲבִינוּ אֲבָרְהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עַל גְּבֵי הַמְּזֻבָּחַ, תִּיָּקֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנֵי כְּבָשִׂים, אֶחָד בְּשַׁחֲרִית, וְאֶחָד בֵּין הָעֶרְבָיִם." ומה ראה דווקא באותו יום לתקן הקרבנות? אלא משום שבאותו היום הגיע אברהם למדרגה גדולה של אהבת ה' בכוונה טהורה, ומעשה אבות סימן לבנים, והסגולה היקרה של לב טהור ורצון פנימי קודש יהיה מורשה לבניו לדור דור להקריב הקרבנות לשמה. יעויין שם.

ולפי זה יש לומר דמזה הטעם הראה הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים מעשה הקרבנות וכל הכפרות, משום דבקרבות מעכב מחשבה טהורה, וכדשנינו (זבחים מו:): לשם ששה דברים הזבח נזבח וכו', ומי יוכל להיות שליט ברוחו להיות מחשבתו זכה ונקיה, והרי אדם עלול מאד למחשבות זרות!

ועל כן הראה הקב"ה לאברהם כל מיני הקרבנות, והראה לו שלשה מיני פרים ושלשה מיני שעירים ושלשה מינים אילים. והוא על דרך צא וכבוש את הדרך לפני בניך, שיהיה מחשבתו של אברהם הטהורה סימן ורושם לבניו לדור דור, ולהיות להם למורשה הסגולה היקרה של כוונה נקיה וטהורה, שיקריבו קרבנותיהם לשמה ולשם הששה דברים שהזבח נזבח.

ולפי זה מיושב היטב הא דפליגי רבי שמעון בר יוחאי ורבנן בעשירית האיפה, דאזלי לשיטתייהו דפליגי בריש מסכת מנחות:

דרבנן סבירא להו דמנחות דומה לזבחים, ומנחה שנקמצה שלא לשמה לא עלתה לחובה. משום הכי סבירא להו דהראה הקב"ה לאברהם גם עשירית האיפה, כדי שמחשבתו הטהורה של אברהם תהיה לסגולה לבניו אחריו, שיקריבו המנחות לשמה.

ורבי שמעון בר יוחאי לשיטתו דפליגי ריש מנחות שם, וסבירא ליה דמנחות אינו דומה לזבחים, וכל המנחות שנקמצו שלא לשמן עלו לשם חובה. משום הכי סבירא ליה דכל הקרבנות הראה הקב"ה לאברהם, ועשירית האיפה לא הראה לו, משום שבמנחות אינו מעכב מחשבה טהורה. אם כן לא היה צריך הקב"ה להראות לאברהם מעשה המנחות כלל.

שאמר יעקב "כי ארד אל בני אבל שאולה" – זה הגיהנם שנקראת שאול? הא כבר אמרנו דישראל העושה מצוה שלא לשמה חשוב כלשמה, משום ירושת האבות המחשבה טהורה.

אלא יש לומר דמשום הכי אמרו בפסחים שם שהבודק חמץ ומחפש אחרי מחט שנאבדה לו חשוב משלוחי מצוה שאינן ניוזקין, משום דלדידן העושה שלא לשמה חשוב כלשמה. אבל יעקב חשש לנפשו פן עדיין לא הגיע למדרגת אבותיו לעשות כל מצוה במחשבה טהורה, ומשום הכי לא היה ליוסף הכח והסגולה של מחשבה טהורה, וכמאמרם ז"ל (שבת קמו:): "עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו".

לכן חשש יעקב שהקולר תלוי בו, שלא עלה בידו להוריש את הכח של המחשבה טהורה, ומשום הכי ניוזק יוסף, שאפשר שהלך לקיים מצות כיבוד אב שלא לשמה. וזה שאמר "כי ארד אל בני אבל שאולה", שהמעשה שקרה ליוסף שניזוק ולא הגין עליו המצוה של כיבוד אב, הוא משום שלא היה לשמה גמור. הרי שלא הוריש יעקב לבניו הכח של מחשבה טהורה, והיה ירא מן הגיהנם.

וזה שדרשו חז"ל "וירד יהודה" – שהורידהו מגדולתו, דהא השבטים ידעו צדקת אביהם יעקב שלא נפל הוא ממדרגת אבותיו והיה בחיר שבאבות, ובוודאי הגיע למדרגה הנשגבה שכל מעשיו היו לשם שמים גמור, וכבר היה ליוסף הירושה משלש דורות המחשבה הטהורה, עד שאף אם עשה המצוה של כיבוד אב שלא לשמה, חשוב כלשמה. רק דנו הא שניזוק יוסף ונמכר לעבד, משום דבעל בחירה שאני. ולפי זה היה להם הוכחה דיהודה לא חשוב מלך, דהלא עשו בעצת יהודה, ואם היה חשוב מלך לא היה בעל בחירה, דלב מלכים ושרים ביד ה', ולא היה ניוזק יוסף, ומשום הכי הורידהו ליהודה מגדולתו.

וכל זה היה רק קודם שידעו אחריתו של יוסף, והיו חושבין שניזוק יוסף שנמכר לעבד. אבל אחר שנתודע ליעקב ולבניו שיוסף לא ניוזק כלל, והוא מושל בכל ארץ מצרים, אמר יעקב ליהודה "אתה יודוך אחיך", היינו שיחזירוהו לגדולתו ש'מִטְרַף בְּנֵי עֲלִית'. ואכן נודע הדבר שלא נטרף ולא ניוזק כלל, דהגין שליחות של מצות כיבוד אב עליו, ואף דבעל בחירה שאני וכמו שאמרו המפרשים, אלא שיהודה חשוב כמלך, ולב מלכים ושרים ביד ה' ואינו בעל בחירה, ומשום הכי יש להם להחזיר ליהודה לגדולתו.

והנה על פי האמור נבוא אל הישוב להמאמר המובא בראש, דפליגי רבי שמעון בר יוחאי ורבנן אם עשירית האיפה הראה הקב"ה לאברהם, דבספר אה"י כתב לבאר הילקוט שמעוני (פרשת וירא) "אותו היום

To receive by email:

knowthetorahbyheart@gmail.com

© knowthetorahbyheart.com

לקבל באמייל:

knowthetorahbyheart@gmail.com